

Spoštovane gospe in gospodje, dober večer!

Dragi Belokranjci, dragi gostje,

lepo pozdravljeni na predvečer kulturnega praznika. Hvala gospodu županu Andreju Kavšku za povabilo, zaupanje in pogum, da je za slavnostno govornico v Črnomelj povabil Metličanko.

Moram priznati, da je prvi belokranjski župan, ki me je kot kulturnico sploh opazil in povabil, da nastopim.

S filmom se profesionalno ukvarjam že 37 let. Posnela sem jih že veliko. Samo na Filmskem taboru Kolpa, katerega pobudnica sem bila in ki ima sedež na Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj, 14 dokumentarcev. Zadnji je bil o Uskokih v Beli krajini. Govor bi mi šel bolj od rok s kamero in filmom, saj se kot filmska ustvarjalka izražam s pomočjo filmskega jezika – prepletenosti slike, govora in zvoka.

Družba, kultura, politika so teme, ki seveda zanimajo vsakega ustvarjalca, mene že vse od najstniških let. Prav tako sta mi v veselje zgodovina in poučevanje, delo z mladimi. Sem pa tudi aktivistka, družbeno in socialno angažirana ustvarjalka. *Meje mojega jezika so meje mojega sveta*, pravi znameniti filozof Ludwig Wittgenstein. Tudi zato sem tukaj nocoj, da spregovorim ... Pa čeprav tako, kot teče Kolpa tudi v mojem filmu *Varuhu meje*, v zavojih, v duhu narave in kulture, med besedami in mislimi, v duhu ognjene potrebe biti tu z vami in podeliti izkušnjo skupnega večera.

Prednost, ki jo imam, je, da nam je umetnikom oproščeno, ker češ da smo »samo umetniki«. Priznajmo, biti umetnik – umetnica v družbi še vedno odzvanja vse prej kot častitljivo, vredno hvale. Nekaj posmehljivega se skriva v tej besedi, posebej, če je izrečena javno. Kot da govorimo o parazitih. Še zlasti v svetu, kjer se ceni vse, kar je materialno in otipljivo, kar se dobro prodaja.

Mar res? Naj to potem velja tudi za umetnike, samostojne kulturne ustvarjalce, ki bodo nocoj na slavnostni podelitvi v Cankarjevem domu prejeli nagrade Prešernovega sklada in

Prešernovih nagrad za življenjsko delo?! Naštejmo jih, da si zapomnimo njihova imena, in si v prihodnjih dneh vzemimo čas, da jih pobliže spoznamo. To so: Ema Kugler, Herman Gvardijančič, Drago Ivanuša, Dušan Jelinčič, Alexander Gadjev, Nikolaj Beer, Matevž Luzar in arhitekturni atelje Medprostor. Vsem nagrajencem iskreno čestitajmo.

Čestitke pa tudi našemu rojaku akademskemu slikarju Robertu Lozarju kot članu strokovne komisije za likovne in novomedijske umetnosti pri Upravnem odboru Prešernovega sklada za obrazložitev Prešernove nagrade akademskemu slikarju Hermanu Gvardijančiču.

Sama sem bila večkrat v izboru na nagrado Prešernovega sklada, a na koncu nisem bila izbrana. Imam le študentsko Prešernovo nagrado, a kje je že to ...

Nagrado sem si želela zaradi mame, ki mi je vedno pomagala in me podpirala na moji poti in ve, da ni bilo, za žensko še toliko bolj, lahko. Mama, hvala za vso podporo.

Tudi jaz se nisem uspela preživeti le z ustvarjanjem filmov, zato sem postala še predavateljica na višji šoli v Novem mestu.

V novomeški knjižnici sem z oznako *odpisano* našla knjigo iz leta 1953, napisano natanko pred 150 leti. *Izprehod v Belo krajino* je napisal znameniti Dolenjec Janez Trdina. Na podlagi njegovega potopisa nameravam posneti dokumentarno-igrani film. Takole zapiše:

»Bela krajina potrebuje najprej več glavnih šol, (do zdaj imamo edino črnomaljsko), pa tudi drugih učilnic, npr. gospodarske, obrtniške, trgovske, tudi gimnazija ali vsaj realka naj bi se osnovala. V vseh teh zavodih bi se moralo razlagati v domačem jeziku, pa bi svet kmalu gledal čuda, katera bi rodili. Smešno je govoriti, da takih zavodov ni treba povsod, da naj se pošilja mladina v Novo mesto, v Ljubljano ali drugam, kjer jih že imajo. Belokranjci niso bogatini, da bi mogli nositi tolike stroške.«

Zanimivo, kajne? Odlomek datira v leto 1873. Gimnazija Črnomelj, ustanovljena na osvobojenem ozemlju 19. februarja

1944, ko praznuje Črnomelj občinski praznik, bo drugo leto praznovala 80-letnico obstoja. Bo obstala? Seveda bo, mora!

Izobraževanje in kultura gresta z roko v roki. Veliko vas je tukaj, ki ste obiskovali gimnazijo v Črnomlju, tudi sama sem med bežigrasjo v Ljubljani in črnomaljsko izbrala slednjo in nikoli tega obžalovala. Gospod Andrej Kavšek je obiskoval gimnazijo tri leta pred mano, v razredu je bil skupaj z Matejo Koležnik, prejemnico nagrade Prešernovega sklada, ki prav zdaj z režijami gledaliških predstav blesti v najeminentnejših gledališčih nemškega prostora. Za njen uspeh je zagotovo zaslužna tudi imenitna profesorica filozofije in slovenščine iz črnomaljske gimnazije, mentorica dramskega krožka, gospa Mira Kure. Tudi za moje uspehe, za uspehe vseh njenih dijakov, predvsem pa dijakov poznejših kulturnikov in umetnikov. Profesorica Mira Kure ni bila le odlična predavateljica in navdihujoča pedagoginja mnogim generacijam, je izjemna intelektualka, svobodomiselna in kritična, zainteresirana za poglede drugih, tudi drugačne, človek spoštovanja in enakovrednega dialoga. Upam, da je prof. Mira Kure že častna članica občine Črnomelj, če pa še ni, izkoriščam to možnost, da jo javno predlagam.

Ali lahko tako odmevno vseprisotnost omenjene profesorice primerjamo z likom učitelja dandanes? Nemara žal res težko. Danes razen redkih izjem na kulturnih dogodkih v Beli krajini skorajda ne srečaš učitelja. Če ni učiteljev, ne moremo pričakovati učencev, dijakov, študentov ... v kinu, ne v gledališču, niti na razstavi, tudi na koncertu ne. Ni vzora. Ni mladine v fizičnih prostorih kulture, ker je raje omrežena v virtualni resničnosti digitalnega sveta – na spletu, na telefonu, od doma. Zakaj bi sploh še hodili med ljudi, zakaj bi sploh potrebovali kulturo, umetnost?

Kultura in umetnost sta široka pojma. Kultura je pozdrav dveh na cesti. Kultura je vse dobro, kar naredimo dobrega in lepega drugim, pa tudi dovolimo, da drugi nam. Kultura je solidarnost in skrb za človeka. Sočutje.

Kultura je slovenska, evropska, globalna, lokalna. Kultura je profesionalna in ljubiteljska. Kultura je knjiga, slika, ples, jezik, glasba, skulptura, film, nove umetnosti, stare umetnosti, kultura

je narava. Tudi politika je kultura, ki je lahko kulturna ali uničevalna.

Umetnost je delo. Je ustvarjanje, garanje, ki strmi k popolnosti, a žal te popolnosti nikoli ne doseže. Ker popolnosti ni. Ustvarjanje umetnosti je užitek in frustracija hkrati, je večni nemir, dvom, raziskovanje in preizpraševanje. Umetnost je humana, tudi ko je destruktivna in temačna. Umetnost je estetska in etična, tudi v svoji grdoti in problematičnosti je lahko radikalna, dokler ne ponižuje.

Umetnost ne nastaja in ni ustoličena le v posvečenih akademskih prostorih. Najdemo jo tudi na prašnih ulicah in v teminah podzemlja, povsod. Lahko je eksperiment, umetnost je vedno eksperiment, potovanje, tudi avantura, tenkočutnih iskalcev v neznanu. A naj to, kar še ni spoznano in prepoznano, ne ostane spregledano in nesprejeto! Vsak delček šteje in kreacija življenja zaživi vselej le v vsej svoji celovitosti. Ni le materija tista, temveč živa energija!

Umetniško delo zares oživi šele v odnosu z občinstvom – gledalci, poslušalci, raziskovalci, občudovalci, živimi bitji, nami – ljudmi. »*Veš, poet svoj dolg?*« Sadovom priznanja v lokalnem okolju iskreno čestitam dobitniku Župančičeve plakete za bogato življenjsko ustvarjanje Toniju Verderberju, ki se je dotaknil mnogih src po Sloveniji in svetu z belokranjskimi pesmimi v spremljavi harmonike in tamburice še pred Prifarskimi muzikanti. Prav tako iskrene čestitke Fotoklubu Črnomelj in Kulturnemu društvu Stari trg ob Kolpi za ustvarjalno in bogato večletno delo. Vse dobro in uspešno tudi naprej.

Še enkrat hvala gospodu županu Andreju Kavšku, ki ga je na zadnjih volitvah izbralo kar 87,3 odstotkov Črnomaljščanov, ker je pod njegovim pokroviteljstvom nastala prva tamburaška opera na svetu *V objemu Lahinje*. Ogledala sem si jo v ljubljanskih Križankah, tudi s solzami v očeh, hvala in bravo celotnemu ansamblu, kakšen veličasten nepozaben kulturni podvig!, vsekakor vreden priznanja. Kot še marsikaj in marsikdo ... Na primer v Beli krajini imamo odlične umetnike keramike, če naštejemo le dva: Vero Vardjan in Martina Skolibra. Imata dovolj podpore v lokalnem okolju? Še posebej pa ob tej priložnosti

pozivam vse pristojne, da še zlasti namenijo posebno pozornost mladim ustvarjalcem, vsem tistim, ki šele stopajo kot izstopajoči talenti na podium umetnosti.

Kultura, širina pogleda in duha, podjetnost in vizija župana postaviti Črnomelj in Belo krajino bolj suvereno na zemljevid Slovenije, v sodelovanju z drugimi, občine s Srednjo šolo Črnomelj, Zavodom za izobraževanje in kulturo Črnomelj ter drugimi kulturnimi javnimi in zasebnimi ustanovami, umetniki in kulturnimi posamezniki, so se me dotaknile. Zelo sem radovedna, kaj vse še bo. Držim pesti, da mu, da vam, vsem nam skupaj uspe, tudi na področju kulture in umetnosti, še bolj približati Belo krajino v središče ustvarjalnih sprememb.

To, da v vsej svoji raznolikosti kot ozaveščeni in opolnomočeni posamezniki sobivamo skupaj, ima smisel. Duh čaka, da zaveje – in kot že tolikokrat doslej – spremeni svet na bolje.

Iskrene čestitke ob 8. februarju – kulturnem prazniku!

Maja Weiss, filmska ustvarjalka

V Črnomlju, 7. februarja 2023

